

***INTELIĞENTNY I ZDOLNY RZEMIEŚNIK
TO PRZYSZŁOŚĆ PAŃSTWA LUDOWEGO***

**PAŃSTWO I KOŚCIÓŁ W PROCESIE WYCHOWANIA
MŁODZIEŻY W LATACH 1945-1951 NA PRZYKŁADZIE
PRYWATNEGO SALEZJAŃSKIEGO MĘSKIEGO
GIMNAZJUM KRAWIECKIEGO WE WROCŁAWIU**

Prywatne Salezjańskie Męskie Gimnazjum Krawieckie, działające w latach 1945-1951, zostało przeniesione z Twardogóry do Wrocławia w 1946 roku do przejętego od niemieckich sióstr elżbietanek kompleksu kościelno-klasztornego p.w. św. Antoniego. Dyrektorem zakładu przez cały okres jego funkcjonowania był ks. Ryszard Dola, który, prócz obowiązków kapłańskich i dyrektorskich, wykładał również historię. Szkoła w sposób szczególny ukierunkowana była na młodzież biedną, ze wsi i mniejszych miejscowości, sieroty etc., wokół których koncentrowała się legitymizująca się tradycjami przedwojennymi edukacyjno-wychowawcza działalność salezjanów. W szerszym kontekście społecznym obecność polskich kapłanów z Towarzystwa Salezjańskiego, którzy przyjmowali kolejne obiekty jako formy rekompensaty za odebrane na Kresach placówki (np. w Daszawie), była dla wysyłanej na Ziemię Zachodnie i Północne ludności polskiej znakiem częściowej przynajmniej stabilizacji, czynnikiem wpływającym na oswojenie obcego krajobrazu kulturowego. Zdając sobie sprawę ze swej słabej pozycji oraz wielkiego problemu społecznego jakim była zupełna wymiana ludności na przyłączonych do Polski terenach, w początkowym okresie władza komunistyczna wspierała działania Kościoła na niwie edukacyjnej czy opiekuńczej, odwołując się do przedwojennego prawa szkolnego. Następujące z czasem ograniczenia i utrudnienia, prowadzące ostatecznie do likwidacji szkolnictwa wyznaniowego, były odgórnie zaplanowaną i konsekwentnie realizowaną polityką władz. *Okres lat 1945-1951*

*był okresem przystosowywania starego ustroju szkolnictwa zawodowego do nowych potrzeb, wprowadzenia w starych formach nowych rozwiązań, nowych form uzupełniających, nowych tymczasowych programów nauczania, dyktowanych potrzebami socjalistycznego rozwoju państwa i społeczeństwa*¹.

Przyglądając się działalności wrocławskiej placówki salezjańskiej warty m zwrócenia uwagi jest problem nasilającego się z czasem wpływu ideologii komunistycznej w procesie wychowania młodzieży i sposób w jaki salezjanie na niego odpowiadali. Widoczna jest tu forma wzajemnego spychania się Kościoła i Państwa na gruncie programu wychowawczego. Dla klarowności przedstawienia zjawiska podzielono działalność wychowawczą placówki, odróżnioną dodatkowo od pracy merytorycznej, na realizowaną programowo przez salezjanów oraz na forsowaną przez władzę.

Plan pracy szkolnej gimnazjum oparty był na dyrektywach Kuratorium przesyłanych corocznie do wszystkich placówek oświatowych wchodzących w skład danego okręgu szkolnego. Z ich realizacji należało przysyłać podsumowujące rok szkolny sprawozdania. W przypadku szkoły krawieckiej określają one dość enigmatycznie założenia realizowanego w ciągu roku programu, podzielonego na część naukową i wychowawczą. Koncentrując się w Sposób szczególny w ramach niniejszego opracowania na działalności wychowawczej, warto jedynie w dużym skrócie wskazać, iż na program nauczania, patrząc pod kątem merytorycznym, składał się w przypadku gimnazjum krawieckiego, rozbudowany zestaw przedmiotów pogrupowanych w czterech kategoriach: zajęć warsztatowych, przedmiotów: zawodowych, pomocniczych – ścisłych związanych z zawodem oraz pozostałych niezwiązanych z zawodem. Do pierwszej grupy zaliczono krawieczyznę damską i męską. W ramach drugiej kategorii realizowano: rysunek zawodowy, technologię krawiectwa, naukę o ubiorach, materiałoznawstwo i organizację warsztatu krawieckiego. W obręb przedmiotów pomocniczych – ścisłych związanych z zawodem wchodziła podgrupa wiadomości przyrodniczych, a wśród nich botanika i zoologia, chemia, fizyka i higiena, matematyka, geografia współczesna oraz wiadomości o Polsce współczesnej. Ostatnią grupą objęto religię,

---

¹ A. T a t o ń, *Rozwój i struktura szkolnictwa zawodowego w Polsce Ludowej w latach 1945-1961*, „Chowanna. Czasopismo pedagogiczne” R. V (XVI) 1961, nr 4, s. 424.

język polski, historię, język obcy, wychowanie fizyczne oraz śpiew². Wymieniony program zajęć zaplanowany został jeszcze dla czteroletniego gimnazjum w Twardogórze. Liczba godzin w każdej z czterech klas wynosiła 42. Dodatkowo należało codziennie wykonywać 15-minutowe ćwiczenia fizyczne, dwie godziny w tygodniu przewidywano na gry, zabawy i sporty a także godzinę w miesiącu na audycję muzyczną³. Przepuszczalnie powyższy program przewidziany na edukację czteroletnią został na gruncie wrocławskim skumulowany w trzech latach, bez większego uszczerbku na ilości godzin czy wartości merytorycznej realizowanych zajęć. Wynikało to z reformy szkolnictwa i wprowadzonego od września 1946 roku nowego podziału na trzyletnie gimnazja zawodowe, dla których podbudowę stanowiły siedmioklasowe szkoły podstawowe. W założeniach ustawowych gimnazja zawodowe obok praktycznego dawały przygotowanie zawodowe teoretyczne, jak również uzupełniały w potrzebnym zakresie wykształcenie ogólne⁴. Zajęcia odbywały się oprócz zwyczajnych sal lekcyjnych w pracowniach.

Program wychowawczy realizowany był w kilku kierunkach: wychowania etycznego, społeczno-obywatelskiego, zawodowego, kulturalnego i estetycznego oraz sportowo-higienicznego⁵.

W zakresie wychowania etycznego, realizowanego częściowo na lekcjach religii, uczniom wpajano m.in. umiłowanie prawdy, szczerości oraz bezinteresownej pracy społecznej czy też poczucie sumienia i patriotyzmu⁶. W założeniach kształcenia postaw obywatelskich, (lekcje o zagadnieniach współczesnych oraz okolicznościowe akademie) widać wyraźne reminiscencje idei przedwojennych wyrażających się np. w haśle: *Uczeń powinien na siebie spoglądać jako na młodego obywatela, który sposobi się i do tego dąży, aby stał się obywatelem dojrzałym*⁷. Jednocześnie realizując plan wyznaczony przez Kurato-

² ASIWr, Twardogóra, Gimnazjum Krawieckie, *Plan godzin w gimnazjum krawieckim*, 10.1945 r.

³ Tamże.

⁴ S. Białas, *Organizacja szkolnictwa w Polsce*, Kraków 1950, s. 75.

⁵ Archiwum Salezjańskiej Inspektorii we Wrocławiu (ASIWr), Gimnazjum Krawieckie we Wrocławiu (GK), Sprawozdanie z lipca 1948 r., s. 4.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

rium młodzież zaznajamiana była z nowymi zagadnieniami społeczno-politycznymi państwa, jak ustrój Polski Demokratycznej, Mała Konstytucja, kapitalizm a socjalizm, które rozpatrywane były w szerszym kontekście historycznym uwzględniającym takie wydarzenia jak rewolucja francuska czy niewola chłopów⁸. Trudno ocenić wartość i charakter wspomnianych materiałów ze względu na ich brak – jedynym po nich śladem są wymieniane hasłowo w rocznych sprawozdaniach zagadnienia.

W późniejszych notach pojawiają się również chwytliwe w socjalistycznej rzeczywistości określenia dążenia do *uczynienia z uczniów ludzi wartościowych o ugruntowanych zasadach etycznych i obywateli Polski Demokratycznej* [w sprawozdaniu z roku 1950 *Ludowej*] *przystosowanych do nowej rzeczywistości, świadomych politycznie i społecznie (...)*⁹. W ramach wychowania zawodowego, powtarzając za sprawozdaniami, *postawiono sobie zasadę: inteligentny i zdolny rzemieślnik to przyszłość Państwa Ludowego*¹⁰.

Kolejną płaszczyzną było wychowanie kulturalno – estetyczne, w ramach którego organizowano (głównie z ramienia samorządu uczniowskiego) cotygodniowe wycieczki obejmujące zarówno muzea czy zabytkowe obiekty Wrocławia jak i związane z profilem zawodowym szkoły zakłady przemysłu tekstylnego i odzieżowego¹¹. Uczniów starano się zaznajamiać z bieżącymi wydarzeniami kulturalnymi, niewolnymi od powiewu propagandy, jak np. odbywającą się w 1948 roku Wystawą Ziem Odzyskanych, której zwiedzanie poprzedził program przygotowawczy ukazujący przedsięwzięcie jako *wykładnik potencjału kulturalno – cywilizacyjnego Odrodzonej Polski*¹².

Kształtowanie w stopniu podstawowym zasad kultury oraz związanej z nią otwartości na działalność artystyczną, sztukę, zapewniało, prócz pogadank, uczestnictwo w bardziej neutralnych pod względem propagandowym spektaklach teatralnych i operowych czy projekcjach kinowych. Przykładami mogą być *Zakazane piosenki*¹³ czy udział

⁸ Tamże, s. 5.

⁹ Tamże, Sprawozdanie z lipca 1949 r., s. 4.

¹⁰ Tamże, Sprawozdanie z lipca 1948 r., s. 5.

¹¹ Tamże, Sprawozdanie z lipca 1949 r., s. 7.

¹² Tamże, Sprawozdanie z lipca 1948 r., s. 5.

¹³ Archiwum Parafii św. Mikołaja we Wrocławiu (APMWr), Kronika parafialna (*Parafia...*), 22.01.1947 r.

w spektaklu *Zemsta*¹⁴ Aleksandra Fredry. Wydaje się, że młodzież, która sama zaangażowana była w działalność artystyczną poprzez aktywność w kole dramatycznym, chórze czy orkiestrze, mogła być żywo zainteresowana proponowaną przez szkołę ofertą wyjść. Należy jednocześnie pamiętać, że główną przeszkodą stojącą na drodze pełniejszego włączania się w życie kulturalne miasta, był niewątpliwie deficyt finansowy, uniemożliwiający nawet zakup wymaganych podreżników czy opłacenie stacji w internacie.

Teatr i muzyka pełniły w procesie wychowawczym podopiecznych salezjańskich szczególną rolę. Praktycznie każdy zakład realizował się na miarę własnych możliwości w tych dziedzinach. Istotą nie było dążenie do doskonałości artystycznej lecz wychowanie w duchu patriotyzmu, religijności. Jak zauważa ks. Marian Lewko, amatorski teatr salezjański należy rozpatrywać bardziej jako zjawisko społeczne niż artystyczne¹⁵. Twórczość zakładowa z założenia ukierunkowana była na mało wymagającego odbiorcę masowego. W zakresie doboru odgrywanych sztuk już sam założyciel zgromadzenia salezjańskiego, św. Jan Bosko, wyznaczył cztery elementy priorytetowe, wokół których miał się rozwijać teatr salezjański: rozrywka, kształcenie, wychowanie i klimat religijny¹⁶. Bazę materiałową zakładom zapewniła działalność wydawnicza z okresu międzywojnia. Sztuki o różnych formach publikowane były w ramach serii *Biblioteczka teatralna*, która ukazywała się do 1935 roku¹⁷. Autorami utworów byli w dużej części członkowie zgromadzenia, zarówno jego męskiej jak i żeńskiej gałęzi. W warunkach powojennych, prócz istniejących dotychczas sztuk, powstawały liczne nowe, najczęściej pisane przez prowadzących zakłady na potrzeby własne. Jednymi z najbardziej popularnych form teatralnych odgrywanych praktycznie we wszystkich placówkach były jasełka oraz Misterium Męki Pańskiej. O samej aranżacji Męki salezjanin z Czerwińska napisali: *Tekst tego misterium napisał salezjanin – ks. dr Franciszek Harazim (1885-1941). Swój dramat oparł na sztuce Stanisława Hopka pt. „Nazarejczyk” i na jej przeróbce doko-*

¹⁴ Tamże, 29.04.1948 r.

¹⁵ M. L e w k o, *Czemu służył teatr zakładowy?*, [w:] *75 lat działalności salezjanów w Polsce. Księga pamiątkowa*, red. R. P o p o w s k i, S. W i l k, M. L e w k o, Łódź-Kraków 1974, s. 131.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże, s. 134.

nanej przez ks. Augustyna Piechurę dla teatru Salezjańskiej Szkoły Organizatorów w Przemyślu. Muzyka do tego dramatu jest dziełem ks. dr Antoniego Hlonda (1884-1963) również salezjanina, wybitnego kompozytora, zasłużonego przede wszystkim na polu muzyki kościelnej, podpisującego swoje dzieła pseudonimem „Antoni Chlondowki”. Po raz pierwszy misterium „Męki Pańskiej” Harazima-Chlondowskiego zostało wystawione 8 marca 1931 r. w Krakowie. Męka Pańska spotkała się wówczas z entuzjastycznym przyjęciem publiczności, dając początek wielkiej popularności tego misterium¹⁸. Również koło dramatyczne, działające w zakładzie św. Antoniego pod opieką ks. Stanisława Bączka, od 1948 roku odgrywało w okresie Bożego Narodzenia jasełka¹⁹, natomiast w Wielkim Poście *Golgotę*²⁰ lub *Mękę Pańską*. Wspominają o tym m.in. ogłoszenia parafialne, w których na wymienione inscenizacje zaprasza się wiernych. Kronikarz odnotował: 10.01. odegrano jasełka dla młodzieży, a 11.01. dla publiczności szczególnie dobrodziejów i pomocników salezjańskich²¹. To samo przedstawienie wystawiono następnie 25 stycznia m.in. dla przedstawicielki Kuratorium, ks. bp. K. Milika i ks. K. Lagosza²². Łącznie w roku 1948 jasełka odegrano siedem razy²³. W przypadku *Misterium Męki Pańskiej* w 1948 roku skorzystano z pomocy w akompaniamencie czterech akademików i dwóch innych osób za opłatą (3 tys. zł za 1 występ)²⁴. Ostatnie przedstawienie odbyło się 23 marca. Ogólnie inscenizacja cieszyła się sporym uznaniem²⁵. Zaraz pod informacją o zakończeniu gry *Golgoty* kronikarz zanotował: na każde przedstawienie trzeba mieć zezwolenie władz politycznych i miejskich i pieczętowane bilety²⁶. Jak się okazało była to zapowiedź pewnych zmian w relacjach państwo – Kościół. Już bowiem 12 stycznia 1949 roku władze zakazały grać jasełka²⁷. Dokonano więc redukcji sporej części spektaklu, sprowadzając go

---

¹⁸ *Męka Pańska w Czerwińsku*, <http://www.czerwinsk.salezjanie.pl/meka.htm>, 1.08.2011 r.

¹⁹ APMWr, *Ogłoszenia...*, 1.01.1948 r.

²⁰ Tamże, 21.03.1948 r.

²¹ APMWr, *Parafia...*, 10.01.1948 r.

²² Tamże, 25.01.1948 r.

²³ Tamże, 2.02.1948 r.

²⁴ Tamże, 23.03.1948 r.

²⁵ Tamże, 7.03.1948 r.

²⁶ Tamże, 23.03.1948 r.

²⁷ Tamże, 12.01.1949 r.

praktycznie do wykonania samych kolęd²⁸. 30 stycznia o 17:30 [wykonano] kolędy jasełkowe II i III aktu, bo nie дано zezwolenia do odegrania jasełek. Sala pełna. Wpuszczano bez biletów²⁹. Ograniczenia w działalności artystycznej o charakterze religijnym i wydźwięku masowym, były wyraźnym znakiem zmiany kursu państwa wobec Kościoła. Można się w nich dopatrywać pewnej formy preludium dla pełnego uderzenia, którym w przypadku działalności zakładu św. Antoniego, była jego likwidacja i odebranie użytkowanych dotychczas obiektów. Zanim jednak do tego doszło, młodzież starała się obchodzić niewygodne utrudnienia czynione przez władze, czego przykładem są wspomniane jasełka.

Najprawdopodobniej spektakle odgrywane były na specjalnie zaaranżowanej w procesie adaptacji obiektu na zakład salezjański sali teatralnej ze sceną³⁰. Trudno powiedzieć w której z dużych sal kompleksu się znajdowała.

Prócz cyklicznie odgrywanych jasełek i *Męki*, chłopcy przygotowali repertuar rozrywkowy realizowany przy okazji uroczystości wewnątrzzakładowych lub dla własnej przyjemności. Wśród przedstawień tego typu wymienić można *Wesołe sztuczki*, dramat *Kuźnia*³¹ czy poświęcony życiu św. Jana Bosko dramat w dwóch osłonach *Rycerz Madonny* odegrany w dniu imienin ks. R. Doli. Jak odnotowano, sala była pełna a zebrane fundusze przeznaczono na *tutejszy dzieci-niec*³². 10 marca 1948 roku, będącym wtorkiem zapustnym, odegrano wesołe komedijki: *Trzej spadkobiercy*, *Lokaj panem*³³.

Spektaklom towarzyszyła powstała w styczniu kapela, na którą składało się 20 uczniów. Ich przygotowaniem zajmował się koadiutor salezjański i wykładowca przedmiotów zawodowych, Edward Wenc³⁴. W kronice odnotowano 14 stycznia: *zaczęto teorię do kapeli. Uczęszczają uczniowie na lekcje teoretyczne pod kierunkiem bardzo sumiennego nauczyciela. Uczą się chętnie*³⁵. Po raz pierwszy uczniowie zagrali

²⁸ Tamże, 22.01.1949 r.

²⁹ Tamże, 30.01.1949 r.

³⁰ ASIWr, GK, Sprawozdanie z lipca 1949 r., s. 6.

³¹ APMWr, *Parafia...*, 10.04.1948 r.

³² Tamże, 3.04.1949 r.

³³ Tamże, 10.03.1948 r.

³⁴ ASIWr, GK, Sprawozdanie z lipca 1949 r., s. 7.

³⁵ APMWr, *Parafia...*, 14.01.1948 r.

na jednej z wewnętrznych uroczystości domu 10 kwietnia 1948 r.³⁶. Od tego czasu kapela uświetniała liczne akademie organizowane przez zakład, dając również koncerty w kościele i współuczestnicząc w obchodach zewnętrznych, jak np. procesja Bożego Ciała. Oprócz wymienionych spośród uczniów skompletowano również chór, który sądząc z braku informacji, uświetniał jedynie uroczystości wewnętrzne.

Niestety w wykazie sporządzonym przez ks. Zbigniewa Malinowskiego nie pojawia się wspomniana przez kroniki orkiestra zakładu wrocławskiego³⁷. Niewykluczone, że jej działalność nie odznaczyła się osiągnięciami porównywalnymi z zespołami krakowskimi, przemyskimi czy łódzkimi, jednak z punktu widzenia historii placówki, jej obecność jest istotna jako świadectwo pełnego rozwoju zakładu w duchu salezjańskim.

Kroniki odnotowywały również wydarzenia o charakterze specjalnym, jak wzorcowa lekcji z nauki o Polsce współczesnej przeprowadzona 24 kwietnia 1947 roku przez prof. Ewę Maleczyńską³⁸. Innym wydarzeniem o podobnym znaczeniu, w którym można mówić o zaangażowaniu uczniów zakładu, była Pierwsza Międzyszkolna Wystawa we Wrocławiu, obrazująca dorobek młodzieży uczącej się. Całość miała miejsce w czerwcu 1947 roku w gmachu Państwowej Żeńskiej Szkoły Przemysłu Odzieżowego przy ul. Hanke – Bosaka 19. Całe wydarzenie opisał m.in. *Naprzód Dolnośląski* gdzie w opisie ekspozycji napisano: *Pierwsze piętro to sale wystawowe szkół zawodowych, tworzących nowy typ rzemieślnika – inteligenta. Królują tu szkoły krawieckie, a więc mamy istny pokaz mody. Wszystkie modele naprawdę gustowne i pomysłowe. (...) Męskie gimnazjum krawieckie pokazało nam doskonale skrojone garnitury i płaszcze*³⁹. Wystawa cieszyła się powszechnym uznaniem, także wśród władz szkolnych. Jedynym mankamentem w oczach prasy był brak zainteresowania ze strony władz miejskich. Do wystawy krawcy z zakładu św. Antoniego przygotowywali się przed dwa tygodnie, podczas których byli zwolnieni z zajęć szkolnych⁴⁰. 14 czerwca eksponaty zostały przewiezione natomiast dzień później o godzinie 10.00 wystawa została otwarta prze-

³⁶ Tamże, 10.04.1948 r.

³⁷ Z. Malinowski, dz. cyt., s. 112-113.

³⁸ APMWr, *Parafia...*, 24.04.1947 r.

³⁹ ASIWr, GK, Wycinki prasowe, *Pierwsza międzyszkolna wystawa we Wrocławiu*, „Naprzód Dolnośląski”, 17.06.1947, s. 3.

⁴⁰ APMWr, *Parafia...*, 17.05.1947 r.

cięciem wstęgi przez kierownictwo KOS kuratora Bursa. *Nasz pokój z eksponatami świetnie się przedstawiał*. Cały zakład zwiedził wystawę w tym samym dniu popołudniu⁴¹. Ponadto, dorobek wrocławskich uczniów oglądał również ks. insp. Rokita, będący we Wrocławiu 20 czerwca przy okazji konferencji dyrektorów gimnazjum⁴².

Patrząc na działalność pozaszkolną placówki, trudno bezsprzecznie stwierdzić jaki tak naprawdę miała charakter. Dochodzi się bowiem do punktu, w którym zadać należy sobie pytanie w jaki sposób placówka prowadzona przez Kościół funkcjonowała w strukturach zupełnie podporządkowanych władzy komunistycznej. Wśród archiwaliów pojawiają się np. teczki zawierające informacje o takich organizacjach jak Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza, Służba Polsce, Towarzystwo Budowy Szkół i inne. O ich wyraźnie propagandowym wydźwięku dają świadectwo okólniki, zarządzenia i noty informacyjne przesyłane do dyrekcji Gimnazjum dotyczące np. obchodów piątej rocznicy bitwy pod Lenino czy corocznej akademii na cześć Rewolucji październikowej. Wielokrotnie wzywa się uczniów szkoły do licznego udziału w podobnych uroczystościach zachęcając niejednokrotnie do nadsyłania sprawozdań po *przeprowadzonej akcji*⁴³. Czytając kronikę parafialną wyraźnie można odczuć charakter przymusowy udziału młodzieży w konkretnych wydarzeniach promowanych przez państwo: *wybory Prezydenta R.P. – Bolesław Bierut. Poszli wychowankowie na zalecenie władz zamianifestować radość z tych wyborów*⁴⁴ czy też szereg wskazujących na to określeń, czasem umieszczanych w nawiasach jak: *Obchód (obowiązkowy) Rewolucji Październikowej*⁴⁵. Wśród ciekawszych pism nakreślających ówczesną sytuację koegzystencji szkoły o profilu katolickim z umacniającym się reżimem komunistycznym i związaną z nim obudową ideologiczną warto przytoczyć fragmentarycznie informację o bezpłatnej projekcji filmu *produkcji radzieckiej p.t. „Lenin w październiku w roku 1918”*. (...) *prosimy Kierownictwo o delegowanie całej młodzieży Ich szkoły jako zwarty oddział do Hali Ludowej tym wyliczeniem aby być na miejscu o godz. 18:30. Miejsca dla Ich szkoły zostały zarezerwowane w amfi-*

⁴¹ Tamże, 14-15.05.1947 r.

⁴² Tamże, 20.06.1947 r.

⁴³ ASIWr, GK, Wrocław – św. Antoni. Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza. Szkoła krawiecka (TPŻ), okólnik z dnia 29.10.1947.

⁴⁴ APMWr, *Parafia...*, 5.02.1947 r.

⁴⁵ Tamże, 10.11.1947 r.

*teatrze Hali Ludowej. Ze względów zasadniczych jest wskazane aby cała młodzież zapoznana się z wyżej wymienionym filmem*⁴⁶. Szkoła aktywnie organizowała również obchody zalecanych przez państwo świąt przygotowując odpowiednie akademie, podczas których młodzież zaznajamiana była z tematyką uroczystości poprzez wyczerpujące referaty. Wśród obchodzonych rocznic sprawozdania wymieniają m.in.: dzień kongresu zjednoczeniowego PPS i PPR, dni przyjaźni polsko-radzieckiej i polsko-czeskiej, dzień święta robotniczego. Autor sprawozdania podkreśla, że *bogata strona artystyczna każdej z tych akademii pozwala uczniom na branie bezpośredniego udziału w uroczystościach, przyczynia się do lepszego ich zrozumienia i utrwalenia*⁴⁷.

W obchodzonych przez placówkę świątach znalazło się np. święto lasu, które rozporządzeniem Wojewódzkiego Komitetu Dnia Lasu z dnia 16 kwietnia 1947 roku, rozpoczynała msza święta w kościele św. Doroty a kończyła akademie w Sali Kultury i Sztuki w kinie Odra przy ul. Kołłątaja⁴⁸.

Obchody święta zmarłych w 1947 roku poprzedziły zarządzone przez Kuratorium prace porządkowe na cmentarzach wojskowych we Wrocławiu – uczniowie gimnazjum porządkowali mogiły żołnierzy włoskich na cmentarzu grabiszyńskim. Następnie 31 października 10-osobowa delegacja Przynsposobienia Wojskowego wzięła udział w pochodzie zakończonym złożeniem wieńców przy Kamieniu Partyzantów i odśpiewaniem „Roty”. Nazajutrz młodzież wzięła udział w obchodach święta na cmentarzu grabiszyńskim gdzie oddano hołd wszystkim poległym w walce z *bestialskim hitleryzmem*. 2 listopada zaś, w dawnym obozie Gross-Rosen chłopcy uczestniczyli w mszy świętej pod przewodnictwem bpa Milika, po której przemawiali oficjele partyjni, m.in. wojewoda Piaskowski⁴⁹. Jak widać rok 1947 był czasem jeszcze relatywnie stabilnym. Uderzenie komunistów przygotowywane po „wygranych” wyborach właśnie w roku 1947, zerwało pewnego rodzaju sojusz odgrywany faktycznie w początkowym okresie rządów, którego przejawem były np. eucharystie poprzedzające oficjalne obchody świąt państwowych z udziałem oficjeli partyjnych.

⁴⁶ ASIWr, GK, TPŻ, pismo TPŻ do Kierownictwa Męskiego Gimnazjum Krawieckiego z dnia 5.11.1948.

⁴⁷ ASIWr, GK, Sprawozdanie z lipca 1949 r., s. 5.

⁴⁸ ASIWr, GK, Świąta, pismo z dnia 16.04.1947 r.

⁴⁹ Tamże, sprawozdanie z uroczystości Świąta umarłych 1947.

Krzysztof Kosiński podzielił obchodzone w szkołach święta na kilka grup: rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego, święta związane z rocznicami wielkich postaci bądź konkretnymi wydarzeniami, które szkoła (władza) chciała upamiętnić. Wśród nich wyróżnić można z kolei święta religijne i polityczne⁵⁰, z czego przed wojną dominowały ilościowo pierwsze z wymienionych. *Szkołe przedwojennej zależało [bowiem] na tym, by uczniowie czuli się przywiązani do tradycji religijnej oraz rozumieli znaczenie niepodległego państwa. Wychowywali się oni w szacunku dla władz państwowych i swoistym kulcie Marszałka Piłsudskiego. Po wojnie władze komunistyczne starały się podtrzymać obyczaj obchodzenia uroczystości związanych z przywódcami państwa*⁵¹. Celem było ukształtowanie w społeczeństwie poczucia, że żyje we własnym państwie. Początkowe silne sięganie do tradycji przedwojennej z czasem ograniczano. Święta i uroczystości religijne znoszono i wprowadzano nowe, związane z socjalizmem. W okólnikach przygotowywanych przez poszczególne komitety młodzież zapraszana była do brania udziału w obchodach Święta Morza połączonego ze splotem do Szczecina⁵², rocznicy urodzin Józefa Lompy czy Tygodnia Ziemi Zachodnich, który organizowany był w dniach 13-20 kwietnia 1947 roku pod hasłem: *Ziemia Odzyskana – Bezpieczeństwo i dobrobyt Polski – Pokój Świata*⁵³. Oczywiście regularnie świętowano 1 maja obligując uczniów do udziału w pochodach i organizacji okolicznościowych akademii, ale również zachęcano do uczestnictwa w biegu narodów w 1949 r.

Ponadto w kalendarzu odznaczano rocznice bitwy pod Lenino, powołania Komsomołu, Wielkiej Rewolucji Październikowej czy dzień Święta Armii Radzieckiej, które przybrały na sile w 1948 roku. Dla przykładu w 1949 roku przygotowano z okazji rocznicy powstania Armii Radzieckiej (23 lutego) projekcje filmów ze ZSRR w kinie Śląsk⁵⁴. Same obchody poprzedzały pogadanki i odczyty przypominające historię i sławetne glorie czerwonooarmistów, jak również nieocenzurowaną ich pomoc dla polskiej niepodległości.

---

⁵⁰ K. K o s i ń s k i, *O nową mentalność. Życie codzienne w szkołach 1945-1956*, Warszawa 2000, s. 233.

⁵¹ Tamże, s. 234.

⁵² ASIWr, GK, Święta, pismo z dnia 12.06.1947.

⁵³ Tamże, pismo z dnia 11.04.1947.

⁵⁴ Tamże, pismo z dnia 22.02.1949

Kultywując pankomunistyczną przyjaźń świętowano również dni przyjaźni Polski z Jugosławią (29 listopada), Czechosłowacją czy ZSRR. Istotne stały się także bieżące wydarzenia polityczne wspomniane już od pierwszych rocznic, jak zjednoczenie PZPR.

Na trwający od 1 do 8 maja 1949 roku Tydzień Oświaty, Książki i Prasy przygotowano wykaz 27 haseł, które miały być odpowiednio promowane, jak np.: *Niech żyje socjalistyczna kultura radziecka przodująca w walce o wyzwolenie ludzkości* czy też *Niech żyje inteligencja polska w służbie ludu, postępu i socjalizmu* a także *Kobieto polska! Pomóż w zwalczaniu analfabetyzmu*⁵⁵. Ten sam rok obchodzono jako mickiewiczowski (z racji 150-tej rocznicy urodzin) oraz chopinowski.

Kluczem dla zrozumienia genezy działań komunistów wobec społeczeństwa jest marksistowska koncepcja wolności, w myśl której wolność przysługuje całej ludzkości a nie pojedynczym jednostkom. Takie ujęcie prowadzi do stwierdzenia, że człowiek jako jednostka nie jest w stanie sam z siebie poznać co jest dla niego dobre, stąd konieczny jest odgórnym, programowy i ujednoczony ideologicznie nacisk, nadzór⁵⁶. Kontrola państwa nie ograniczała się więc do sfery politycznej ale w zamierzeniach władz sięgać miała znacznie głębiej – od sumienia po intelekt i każdą sferę działalności obywatela. W imię szeroko rozumianego postępu, nowoczesności, sprzeciwiano się tradycji leżącej u podstaw wrogiego kapitalizmu, a co za tym idzie jej wyrazistemu składnikowi – religii. Osobnym zagadnieniem ściśle z tym złączonym było marksistowskie rozumienie etyki, moralności, które doskonale oddaje stwierdzenie, że moralnie jest dobre wszystko to i tylko to co sprzyja skutecznie celom partii, zaś niemoralne wszystko co tym celom przeszkadza. *Z chwilą objęcia władzy, utrzymanie władzy i jej umocnienie staje się automatycznie kryterium moralności*⁵⁷. Cała więc paleta moralnych w oczach władzy zachowań jak chociażby denuncjacje, stała się faktycznie pełnym zaprzeczeniem etyki i moralności chrześcijańskiej, wyrażającą nowoczesność alternatywą.

---

⁵⁵ Tamże, Hasła na Tydzień Oświaty, Książki i Prasy 1-8 maja 1949.

⁵⁶ J. Kochanowicz, s. 25-26.

⁵⁷ L. Kolałkowski, *Główne nurty marksizmu*, cz. II, Warszawa 1989, s. 778-779, cyt. za: E. J. Kryńska, *Szkolne organizacje młodzieżowe w latach 1944-1956*, [w:] *Oblicze ideologiczne szkoły polskiej 1944-1956*, red. E. Walawander, Lublin 2002, s. 285.

Oczywiście najlepszym tworzywem na „nowego człowieka” była młodzież – tabula rasa, na której można zapisać nowe wartości. Narzędziem do uzyskania tego celu miał być odpowiednio skonstruowany system wychowania, dla którego powszechne programy edukacyjne dyktuje oświecone państwo⁵⁸. System wychowawczy należy więc rozpatrywać w kategorii alternatywy dla zniewolenia siłą⁵⁹.

Wobec powyższego nie może dziwić więc fakt ścierania się dwóch koncepcji wychowawczych – komunistycznej i chrześcijańskiej, z których druga, stanowiąc w większości założeń przeciwieństwo pierwszej, wyrażała się w przypadku salezjańskiej metodologii wychowawczej w trzech pojęciach: *Miłość, religia i rozum, ściśle ze sobą powiązane, oddziałują na wychowanka wspólnie, gdyż nie ma pełnego rozwoju intelektualnego bez powiązania go ze sferą ducha i ze sferą uczuć. Gdyby zaistniało (...) jednowymiarowe oddziaływanie tylko na wybraną ze sfer, ducha czy intelektu, zawsze prowadzić będzie do okrojania i zubożenia pełnego rozwoju osobowości wychowanka*⁶⁰. Ponadto w koncepcjach wychowawczych św. Jana Bosko wychowanek traktowany był indywidualnie w sposób podmiotowy, zaś kształtowanie osobowości odbywało się na zasadzie dialogu pomiędzy wychowawcą a wychowankiem.

W opisywanym, początkowym okresie władza, odkładając normatywną regulację sytuacji szkolnictwa w zakresie organizacji oświaty i szeroko rozumianego wychowania narodowego, wybrała drogę mniej efektywną, wydaje się jednak, że bardziej skuteczną. Posługując się niskimi rangą rozporządzeniami i dekrétami o charakterze administracyjnym wpajała w polską szkołę *ducha (ideologii) Polski Ludowej*, co w konsekwencji miało doprowadzić do zmonopolizowania ideologicznego szkoły przez partię, czyli de facto upolitycznienia szkoły, bądź jak określano to w nomenklaturze partyjnej, jej demokratyzacji⁶¹. Szkoła więc po krótkim okresie relatywnej samorządności i swobody

⁵⁸ Z. B a u m a n, *Wieloznaczność nowoczesna, nowoczesność wieloznaczna*, Warszawa 1995, s. 45-60.

⁵⁹ Tamże, s. 28.

⁶⁰ M. W o ś, *Personalistyczna koncepcja wychowania salezjańskiego*, [w:] *Państwo a wychowanie. Idee – mity – stereotypy*, red. A. D y m e r i T. S i k o r s k i, Szczecin 2005, s. 315.

⁶¹ Cz. L e w a n d o w s k i, *Kierunki tak zwanej ofensywy ideologicznej w polskiej oświacie, nauce i szkołach wyższych w latach 1944-1948*, Wrocław 1993, s. 106.

intelektualnej, została zobligowana m.in. do *wychowania ideologicznego młodzieży w ramach zajęć nauki o Polsce i świecie współczesnym*, a także wprowadzenia w mury placówki politycznych organizacji młodzieżowych⁶². W przypadku pierwszego obowiązku władze szkolne uznały za konieczne i celowe poddać pracowników oświaty kompleksowemu szkoleniu ideologicznemu.

Młodzieżowe organizacje o profilu politycznym były w oczach władzy *skutecznym narzędziem wychowania demokratycznego*. Wskazując jedynie słuszne jednostki (wśród nich ZHP i PCK oraz kilka zręczonych w 1948 r. w ZMP) zakazano zakładania jakichkolwiek innych⁶³. Od roku 1947 ponadto władza zaczęła w sposób silny przenosić do szkół ceremoniał polityczny a więc *wszystkie nieomal uroczystości oficjalnego życia partyjno-państwowego* świętowano w szkole próbując uczynić z niej instytucję propagandową⁶⁴. Czesław Lewandowski określił ten proces mianem propagandowej teatralizacji pracy szkoły, który prócz powyższych, obejmował również różnego rodzaju pogadanki czy szereg przedsięwzięć, często potencjalnie nie emanujących ideologią (jak zawody sportowe)⁶⁵.

Najbardziej spektakularną inicjatywą w ramach teatralizacji miało być uroczyste zakończenie roku szkolnego pod hasłem: *zbliżenia szkoły i społeczeństwa pod względem ideowo-wychowawczym*. Całość miała się składać z popisowych lekcji, wystaw prac uczniowskich, których odbiorcami prócz rodziców mieli być partyjni oficjale, przedstawiciele wojska i ogólnie pojętego życia publicznego⁶⁶. Nie ma pewności czy akcja została zrealizowana jednak *Protokółarz* z posiedzeń Rady pedagogicznej szkoły wspomina w zapiskach z czerwca 1947 roku o zaplanowanej przez władze szkolne akademii w hali ludowej, podczas której miały zostać wręczone drobne upominki wszystkich uczniom Wrocławia kończącym w danym roku naukę⁶⁷.

Opisując działalność pozalekcyjną Gimnazjum Krawieckiego stymulowaną przez władze należy zwrócić uwagę na rodzaj i sposób funkcjonowania organizacji młodzieżowych. Były to bowiem Przy-

---

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże, s. 117.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Tamże, s. 118.

⁶⁶ Tamże, s. 119.

⁶⁷ ASIWr, GK, *Protokółarz...*, Protokół z 25.06.1947 r.

sposobienie Wojskowe (Służba Polsce), Związek Młodzieży Polskiej, Związek Harcerstwa Polskiego i Polski Czerwony Krzyż, jak również samorząd uczniowski, o którego kilku inicjatywach była mowa powyżej. Wydaje się, że jako organizacja najbardziej zależna od dyrekcji szkoły oraz uczniów a dużo mniej od władz państwowych, samorząd realizował indywidualny, zanurzony w charyzmacie salezjańskim program. Składał się z wójta, zastępcy, sekretarza, skarbnika, 4 ławników i tyluż zastępców oraz z 3 członków Komisji rewizyjnej. Zebrania odbywały się średnio raz w miesiącu. W soboty lub niedziele samorząd organizował wycieczki (wspominane wyżej). Ponadto z ramienia samorządu działała orkiestra i teatr zakładowy (jako koło dramatyczne) oraz sklepik spółdzielczy liczący 60 członków, którzy zakładali konkretne kwoty na zakup produktów, które następnie sprzedawali a uzyskany dochód przeznaczali np. na dofinansowanie wyjazdów⁶⁸. Dodatkowo w roku szkolnym 1949/50 samorząd zorganizował miesięczną zbiórkę funduszy na odbudowę Warszawy, koordynował pracę świetlicy zakładowej oraz był odpowiedzialny za prenumeratę czasopism i przygotowywanie programu akademii⁶⁹.

W początkowym okresie niektórzy dyrektorzy szkół odmawiali utworzenia w szkołach organizacji młodzieżowych politycznych powołując się na punkt ustawy o szkolnictwie z 1932 roku mówiący o zakazie przynależności młodzieży szkolnej do stowarzyszeń z wyłączeniem organizacji wyższej użyteczności, jak np. ZHP⁷⁰. Na drodze pewnego konsensusu wybierano jednak, na ile było to możliwe, organizacje jak najmniej szkodliwe ideowo, stąd równie ożywioną działalność względem samorządu prowadziło szkolne koło PCK założone w 1947 roku i liczące na samym początku 75 członków⁷¹, zaś pod koniec działalności placówki już tylko 24⁷². Opiekunem koła był uczący j. polskiego i francuskiego Romuald Mantey, w 1948/49 roku Aleksander Stec, zaś w 1949/50 Jan Maleszka. Sama organizacja działała w 6-ciu sekcjach: organizacyjnej, sanitarno-higienicznej, charytatywno-społecznej, bibliotekarskiej, korespondencji międzyszkolnej oraz imprezowo-dochodowej. Z czasem dwie ostatnie zlikwidowano. Zakres obowiązków poszczególnych sekcji ewo-

⁶⁸ ASIWr, GK, Sprawozdanie z lipca 1949 r., s. 7.

⁶⁹ Tamże, sprawozdanie z lipca 1950 r., s. 10.

⁷⁰ E. J. K r y ś k a, dz. cyt., s. 272.

⁷¹ ASIWr, GK, sprawozdanie z lipca 1947 r., s. 7.

⁷² Tamże, sprawozdanie z lipca 1950 r., s. 10.

luował w poszczególnych latach. Próbując ująć wspólne dla całego okresu funkcjonowania placówki zadania, wskazać można następujące: sekcja organizacyjna – prowadzenie kroniki koła, gazetki ściennej, rozprowadzanie czasopisma „Czyn Młodzieży”, „Jestem”, pisanie protokołów i sprawozdań z pracy koła, urządzenie akademii, imprez i pochodów podczas świąt państwowych (1948/49); sekcja sanitarno-higieniczna – dbałość o utrzymanie porządku na korytarzach i w salach oraz wyposażenie apteczki, organizacja i prowadzenie dwuizbowego szpitala oraz fryzjerni; sekcja charytatywno-społeczna – opieka nad grobami wojennymi na Grabiszynie, wysyłanie chorym żołnierzom pocztówek wielkanocnych (szpital wojskowy), w roku 1948/49 dodatkowo organizacja pomocy koleżeńskiej w nauce i zwalczanie analfabetyzmu w czasie ferii. Zlikwidowana w 1948 r. sekcja imprezowo-dochodowa organizowała kwesty uliczne i rozprowadzała okolicznościowe nalepki i znaczki związane z Towarzystwem Przyjaciół Żołnierza (żałobne na dzień zaduszny, w okresie bożonarodzeniowym okazjonalne z których dochód przeznaczony był na gwiazdkę dla dzieci, kalendarzyki etc.). Sekcja bibliotekarska odpowiadała za całą bibliotekę uczniowską⁷³. Ponadto w ramach działalności PCK odbywały się odczyty zaś całości przyświecała idea *Kochaj bliźniego – bliźniemu służ*⁷⁴. Funkcjonowanie PCK ukierunkowane było na *wyrabianie uczuć humanitarnych wśród młodzieży, zamilowanie [do] czystości i porządku, niesienie chętniej i bezinteresownej pomocy bliźnim*.

W lutym 1948 roku Sejm Ustawodawczy rozpatrzył pozytywnie projekt ustawy o powszechnym obowiązku przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży, w wyniku czego powołano do życia Powszechną Organizację Służba Polsce⁷⁵. Zrzeszająca młodzież w wieku 16-21 lat organizacja miała charakter paramilitarny i była w pełni podporządkowana dyrektywom partii, co więcej, przynależność do niej uznano za obowiązkową o czym świadczyć może fragment pisma Ministerstwa Oświaty z dnia 5 maja 1949 roku gdzie zaznacza się, że brak zaliczenia SP, traktowanej jako przedmiotu szkolnego, powoduje nieukończenie szkoły lub pozostanie ucznia w tej samej klasie na drugi rok⁷⁶.

⁷³ Tamże, sprawozdanie z lipca 1947 r., s. 7-8.

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ K. L e s i a k o w s k i, *Powszechna Organizacja „Służba Polsce” (1948-1955)*, t. I, Łódź 2008, s. 127.

⁷⁶ ASIWr, GK, Służba Polsce (SP), pismo z dnia 3.05.1949 r.

Do 1948 roku wychowankowie salezjańscy zrzeszani byli w hufcu Przysposobienia Wojskowego.

W założeniach SP kładziono nacisk na wartość pracy fizycznej jako głównego elementu wychowawczego i socjalizacyjnego. W praktyce widziano w młodych junakach tanią i efektywną siłę roboczą mobilizowaną do wykonywania pilnych robót⁷⁷. W maju 1949 roku chłopcy realizując rozporządzenia komendy głównej SP zrealizowali trzydniówki⁷⁸ w Wojewódzkim Ośrodku Kultury Fizycznej⁷⁹ zaś 21 września wykonali prace przy rozbiórce murowanego kanału w obrębie budynków kolejowych we Wrocławiu⁸⁰. Młodzież obligowana była również do wykonywania prac na Stadionie Olimpijskim, uczestnictwa w akcji odgruzowywania miasta⁸¹ czy w organizowanych przez SP szkoleniach.

Osobną formą aktywizacji społecznej młodzieży szkolnej były organizowane przez władze szkolne zawody sportowe, częściowo również odpowiadające założeniom systemowym SP. Prócz czynnego udziału w zawodach, uczniowie byli również zachęceni do wypełniania trybun, jak np. w 1949 roku podczas lekkoatletycznych mistrzostw Polski Zachodniej organizowanych na stadionie olimpijskim⁸².

Organizacją o zdecydowanie mniejszym zasięgu i aktywności był Związek Młodzieży Polskiej powołany w 1948 r. na drodze fuzji czterech organizacji młodzieżowych, wśród nich Organizacji Młodzieżowej Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych, w którego działalności brali również udział uczniowie gimnazjum⁸³. *W czasie akcji letniej wyruszają na wieś ze skeczami i broszurami, by jak najszersze masy zapoznać z wyczynami tejże organizacji*⁸⁴. ZMP stawiał sobie za cel *budowę wspólnie z całym ludem pracującym nowej socjalistycznej*

---

⁷⁷ K. Lesiakowski, dz. cyt., s. 111.

⁷⁸ Trzydniówki były jedną z form pracy młodzieży w ramach hufców SP. Realizowane od 1948 r. były zorganizowanymi i koordynowanymi przez organa administracji państwowej i samorządowej pracami dorywczymi jak porządkowanie ulic, parków, odgruzowywanie. zob. L. S. Szuba, *Powszechna Organizacja „Służba Polsce” w latach 1948-1955*, Lublin 2006, s. 123-127.

⁷⁹ ASIWr, GK, SP, Zaświadczenie z dnia 2.05.1949 r.

⁸⁰ Tamże, Wykaz prac z dnia 21.09.1949 r.

⁸¹ APMWr, *Parafia...*, 21.04.1948 r.

⁸² ASIWr, GK, Sport, pismo z dnia 18.05.1949.

⁸³ Dokładnie część z nich było zrzeszonych z hufcu OMTUR Wrocław-Zachód.

⁸⁴ ASIWr, GK, Sprawozdanie z lipca 1948 r., s. 8.

*Polski*⁸⁵. Będąc organizacją młodzieżową o charakterze masowym i z czasem wręcz obligatoryjnym, miał umożliwiać młodym ludziom dostęp do oświaty, nauki i kultury oraz promować moralność o odpowiednio ukierunkowany patriotyzm⁸⁶. W ramach ZMP działały m.in. Liga Lotnicza, Liga Morska czy też Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza. Jeszcze w 1949 roku komórki ZMP były w fazie organizowania się w gimnazjum krawieckim, natomiast w roku następnym *członkowie ZMP odbywali swe tygodniowe spotkania, realizując powzięte tam uchwały, pracując nad podniesieniem poziomu naukowego, rzetelnej pracy i wzorowego zachowania się*⁸⁷. Organizacja ta nie cieszyła się zbytnią aprobatą Kościoła a przez to samej dyrekcji szkoły, stąd jej działalność jest marginalna.

Osobną kwestią jest Związek Harcerstwa Polskiego, który znalazłszy się na liście organizacji aprobowanych przez władzę dość szybko zyskał popularność wśród młodzieży stanowiąc formę alternatywy dla powstających lewicowych organizacji. Polski skauting, opierając się o zasady etyki chrześcijańskiej i odwołując się do Boga, wyraźnie odbiegał, stanowił formę artefaktu przedwojennych idei. Od 1948 roku władza zaczęła coraz bardziej działać na rzecz upolitycznienia harcerstwa za sprawą szkoleń harcerzy, wprowadzania nowych metod wychowawczych etc.⁸⁸. W efekcie w 1950 r. włączono ZHP w struktury ZMP jako Organizację Harcerską⁸⁹. W zakładzie św. Antoniego działalność drużyny harcerskiej należącej do hufca Wrocław-Zachód Ośrodek Szkolenia Artystycznego przy Gimnazjum Krawieckim w Chorągwi Dolnośląskiej, potwierdzona jest jedynie dla roku szkolnego 1947/48. Drużyna liczyła wówczas 45 członków działających w różnych sekcjach o charakterze artystycznym (teatralnym i muzycznym). *Program swój opiera na rozszerzaniu kultury i oświaty w najszerze masy robotniczo-rolnicze, a głównie młodzieżowe*. W praktyce chłopcy wyruszali do okolicznych wsi odgrywając spektakle, organizując

---

⁸⁵ *Deklaracja ideowo-programowa ZMP*, „Pokolenie” 1948, nr 1, cyt. za: R. Ś l ę c z k a, *Szkolnictwo zawodowe Krakowa w latach 1945-1961*, Kraków 2003, s. 85.

⁸⁶ Tamże.

⁸⁷ ASIWr, GK, Sprawozdanie z lipca 1950 r., s. 10.

⁸⁸ J. K w i e k, *Wychowanie religijne w harcerstwie w latach 1945-1959*, [w:] *Oblicze ideologiczne szkoły polskiej 1944-1956*, red. E. W a l e w a n d e r, Lublin 2002, s. 301.

⁸⁹ E. G ł o w a c k a - S o b i e c h, *Harcerstwo polskie w latach 1944-1956*, [w:] *Oblicze ideologiczne szkoły polskiej 1944-1956*, red. E. W a l e w a n d e r, Lublin 2002, s. 293.

koncerty czy pokazowe ogniska harcerskie, m.in. kierując się hasłem: *z pieśnią i rozrywką w lud*⁹⁰.

Zgodnie z dyrektywami władz, po 1947 roku czynione były różnego rodzaju zabiegi mające na celu odciążenie młodzieży od Kościoła. Praktycznym wyrazem tych założeń było organizowanie imprez konkurencyjnych względem uroczystości kościelnych. Jednym z wielu przykładów takich działań był dzień odczytu orędzia Episkopatu polskiego do młodzieży w maju 1948 roku, kiedy władze szkolne zorganizowały obowiązkowe zawody sportowe Pa-Fa-Wagu, w których cała młodzież szkolna miała brać udział jako widzowie⁹¹. W zakładach salezjańskich w Twardogórze i Gościu zebranej młodzieży SP list odczytał porucznik z Sycowa komentując go swoimi uwagami⁹². Kapłani nie pozostawali obojętni na podobne sytuacje. W maju 1949 roku ks. Dola wystosował do Kurii pismo z prośbą o możliwość odprawienia mszy świętych 8 i 26 maja w godzinach późniejszych. *Powód jest ten, że w oznaczone dni zajęta będzie młodzież w przedpołudniowych godzinach z ramienia władz szkolnych, nie mogąc wysłuchać mszy św.* Kapłan otrzymał pozwolenie na 1 dodatkową eucharystię w wyznaczonych dniach⁹³. Podobne rozwiązanie zastosowano już wcześniej, bo w październiku 1948 roku, kiedy w ogłoszeniach parafialnych podano, że w związku z niemożliwością uczestnictwa młodzieży w obowiązkowej eucharystii w godzinach przedpołudniowych, zostanie odprawiona dodatkowa msza św. o godz. 17.30⁹⁴.

Likwidacja placówki rozpoczęła się od wprowadzania stopniowych ograniczeń. Już w styczniu 1949 r., jak zostało wspomniane wyżej, zakazano grać jasełka⁹⁵. Praktycznym wyrazem likwidacji szkoły była odmowa wydania pozwolenia na nowe przyjęcia do Liceum Przemysłu Odzieżowego otwartego za zgodą władzy w roku szkolnym 1948/9. Sprawozdanie za rok szkolny 1949/50 zawiera informację: *w r. szk. 1949/50. pozwolono na nauczanie dla pozostałych uczniów klasy III Gimnazjum Krawieckiego, która to klasa ukończyła w b.r. szk. naukę*

⁹⁰ ASIWr, GK, Sprawozdanie z lipca 1948 r., s. 8.

⁹¹ APMWr, *Parafia...*, 23.05.1948 r.

⁹² Tamże.

⁹³ Archiwum Kurii Biskupiej we Wrocławiu, Parafia św. Mikołaja, pismo ks. Doli do Kurii z maja 1949 r., s. 38.

⁹⁴ APMWr, *Ogłoszenia...*, 24.10.1948 r.

⁹⁵ APMWr, *Parafia...*, 12.01.1949.

*i II kl. Pryw. M. Liceum Odzieżowego I stopnia. Nowych uczniów nie przyjęto*⁹⁶. Rezygnację Kuratorium z biurokratycznego wspierania działalności salezjańskiej szkoły krawieckiej poprzedziła wizytacja przeprowadzona w dniach 15-17 marca 1949 r. przez Marię Gucwę. Sprawozdanie ma charakter pejoratywny co skłania autora do szukania w nim punktu zaczepienia dla KOS w procesie likwidacji placówki. Wizytatorka podkreśliła słabe strony funkcjonowania szkoły począwszy od niewygodnych ławek, przez niewywiązywanie się z obowiązków nauczycielskich ks. R. Doli po rudymen tarne zaniedbania w prowadzeniu zajęć lekcyjnych i niski ich poziom. Dodatkowo, podsumowując działalność obywatelską szkoły M. Gucwa napisała: (...) *należy stwierdzić, że „kierunek” wychowawczy w szkole nie odpowiada założeniom wychowawczym państwa oraz dalej: zachodzi obawa, że w tej atmosferze, jaka panuje w szkole, wychowana młodzież po opuszczeniu szkoły będzie się czuła obco w państwie polskim i nie wciągnie się w rytm pracy mający na celu podniesienie gospodarcze kraju. Młodzież wychowana w tym „klimacie” będzie podatną na działanie wrogiej propagandy*⁹⁷. Jednym z niewielu punktów mającym w oczach wizytatorski uznanie były zajęcia warsztatowe prowadzone m.in. przez W. Robakowskiego⁹⁸, jak również ogólny poziom czystości zakładu. Były to jednak pozytywy zbyt słabe, aby przeważać braki placówki, stąd w ogólnej ocenie stwierdzono, że *szkółka nie spełnia zadań, które stawia zakładom naukowo-wychowawczym państwo tak w zakresie wychowania jak i nauczania, a właściciel i kierownictwo szkoły nie dają żadnych podstaw do twierdzenia, że stan ten w następnym roku ulegnie zmianie na lepsze*⁹⁹. Ostatecznie szkoła została zamknięta w 1951 roku, zaś prowadzona przez salezjanów bursa w 1954. W tym także roku władza odebrała Zgromadzeniu większość zabudowań klasztornych uznając je za mienie poniemieckie, a więc w myśl ustawy, „dobra martwej ręki”.

Reasumując, wydaje się, że istnienie wspomnianej dokumentacji jest raczej wyrazem biernego uczestnictwa w życiu społecznym ówczesnej

⁹⁶ ASIWr, GK, Sprawozdanie z lipca 1950 r., s. 1.

⁹⁷ Tamże, *Sprawozdanie w wizytacji Prywatnego Męskiego Gimnazjum Krawieckiego Towarzystwa Salezjańskiego we Wrocławiu, przeprowadzonej w dniach 15, 16 i 17.III przez wizytatorkę okręgową Gucwę Marię*, s. 2.

⁹⁸ Tamże, s. 3.

⁹⁹ Tamże, s. 5.

Polski, które głównie poprzez naciski na szkołę kreowało nowy typ człowieka (na wzór radzieckiego *homo sovieticus*). Obchodzone święta można określić jako „mało inwazyjne propagandowo”. Naturalnie należy na zaprezentowany materiał spojrzeć przez pryzmat celu w jakim został stworzony, a więc sprawozdania z działalności placówki kierowanego do Kuratorium. Trudno powiedzieć na ile opisywane w dokumentacji zagadnienia były realizowane w duchu socjalizmu, a na ile dostosowywane były za zasadzie „ideologicznej wydmuszki” do potrzeb i możliwości adaptacyjnych szkoły wyznaniowej. Podkreślenia wymaga fakt działalności takich organizacji, które pozawalały się wyzyskać wychowawczo nie dając jednocześnie zbyt dużego pola manewru dla indoktrynacji władzy.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Kurii Biskupiej we Wrocławiu

Parafia św. Mikołaja, sygn. 38, pismo ks. Doli do Kurii z maja 1949 r.

Archiwum Parafii św. Mikołaja we Wrocławiu

Kronika parafialna.

Księgi ogłoszeń parafialnych z lat 1945-1951.

Archiwum Salezjańskiej Inspektorii we Wrocławiu

TWARDOGÓRA. GIMNAZJUM KRAWIECKIE

Plan godzin w gimnazjum krawieckim, 10.1945 r.

WROCLAW. GIMNAZJUM KRAWIECKIE

Sprawozdania

Sprawozdanie z lipca 1948 r.

Sprawozdanie z lipca 1949 r.

Sprawozdanie z lipca 1950 r.

Sprawozdanie w wizytacji Prywatnego Męskiego Gimnazjum Krawieckiego Towarzystwa Salezjańskiego we Wrocławiu, przeprowadzonej w dniach 15, 16 i 17. III przez wizytatorkę okręgową Gucwę Marię.

Wycinki prasowe

Pierwsza międzyszkolna wystawa we Wrocławiu, „Naprzód Dolnośląski”, 17.06.1947

Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza. Szkoła krawiecka

Okólnik z dnia 29.10.1947.

Pismo TPŻ do Kierownictwa Męskiego Gimnazjum Krawieckiego z dnia 5.11.1948.

Święta

Pismo z dnia 16.04.1947 r.

Sprawozdanie z uroczystości Święta umarłych 1947.

Pismo z dnia 12.06.1947

Pismo z dnia 11.04.1947

Pismo z dnia 22.02.1949

Hasła na Tydzień Oświaty, Książki i Prasy 1-8 maja 1949

Służba Polsce

Pismo z dnia 3.05.1949 r.

Zaświadczenie z dnia 2.05.1949 r.

Wykaz prac z dnia 21.09.1949 r.

Sport

Pismo z dnia 18.05.1949 r.

Opracowania

Białas S., *Organizacja szkolnictwa w Polsce*, Kraków 1950.

Głowacka-Sobiech E., *Harcerstwo polskie w latach 1944-1956*, [w:] *Oblicze ideologiczne szkoły polskiej 1944-1956*, red. E. Walewander, Lublin 2002.

Kosiński K., *O nową mentalność. Życie codzienne w szkołach 1945-1956*, Warszawa 2000.

Kryńska E. J., *Szkolne organizacje młodzieżowe w latach 1944-1956*, [w:] *Oblicze ideologiczne szkoły polskiej 1944-1956*, red. E. Walewander, Lublin 2002.

Kwiek J., *Wychowanie religijne w harcerstwie w latach 1945-1959*, [w:] *Oblicze ideologiczne szkoły polskiej 1944-1956*, red. E. Walewander, Lublin 2002.

Lesiakowski K., *Powszechna Organizacja „Służba Polsce” (1948-1955)*, t. I, Łódź 2008.

Lewandowski Cz., *Kierunki tak zwanej ofensywy ideologicznej w polskiej oświacie, nauce i szkołach wyższych w latach 1944-1948*, Wrocław 1993.

Lewko M., *Czemu służył teatr zakładowy?*, [w:] *75 lat działalności salezjanów w Polsce. Księga pamiątkowa*, red. R. Popowski, S. Wilk, M. Lewko, Łódź-Kraków 1974.

Musiał M., *Kompleks kościelno-klasztorny pw. św. Antoniego w parafii św. Mikołaja we Wrocławiu po 1945 roku. Studium monograficzno-inwentaryzatorskie*, 2011, mps.

Ślęczka R., *Szkolnictwo zawodowe Krakowa w latach 1945-1961*, Kraków 2003.

Tatoń A., *Rozwój i struktura szkolnictwa zawodowego w Polsce Ludowej w latach 1945-1961*, „Chowanna. Czasopismo pedagogiczne” R. V (XVI) 1961, nr 4.

Woś M., *Personalistyczna koncepcja wychowania salezjańskiego*, [w:] *Państwo a wychowanie. Idee – mity – stereotypy*, red. A. Dymier i T. Sikorski, Szczecin 2005.

MARCIN MUSIAŁ

**“AN INTELLIGENT AND TALENTED WORKER
IS THE PEOPLE’S REPUBLIC FUTURE”.**

**THE STATE AND THE CHURCH IN THE PROCESS OF YOUTH
EDUCATION IN 1945-1951 ON THE EXAMPLE OF PRIVATE
SALESIAN MALE TAILORING GYMNASIUM IN WROCLAW**

Abstract

The problem of state – Church relationships in the reality of pre-war Poland has been subject to multifaceted analyses many times. Education and connected with it educational practice can be undoubtedly recognised as an important sphere of this unequal rivalry because of wide possibilities of indoctrination. The article – from this particular point of view – looks at the activity of private Salesian tailoring gymnasium in Wrocław, which seems to be a transparent example of the clash and – with the passage of time – combat between the communist authorities and the Catholic Church. When looking at the youth groups and organisations functioning in the school, as well as the means of realising the educational programme imposed by the education board, one can see a particular practice of the school’s management to choose “the lesser evil”. It was connected with dynamic activities to conform a catholic school to the reality of the Polish People’s Republic, which turned to be only short-term solutions. The authorities strove successively to the total dismantling of Catholic school system and accomplished their goal at the first opportunity, also in case of the Salesians in Wrocław by ending the short history of the tailoring school.

Translated by Hanna Rybkowska

